
Kan een hogere werkzaamheid de economische afhankelijkheid onder controle houden?

Het is een open deur: de vergrijzing zorgt voor een toenemende druk op de bevolking op arbeidsleeftijd. De demografische afhankelijkheidsratio – dit is de verhouding tussen de bevolking buiten arbeidsleeftijd en de bevolking op arbeidsleeftijd – is aan een niet te stuiten opmars begonnen. Om de houdbaarheid van ons sociaal model in te schatten, kijken we echter beter naar de economische afhankelijkheidsratio, die het aantal niet-werkenden afzet tegen het aantal werkenden. Deze ratio werpt een licht op de mate waarin de vergrijzing gecompenseerd wordt door een stijgende werkzaamheid. Aan de hand van nieuwe projecties gaan we na welke werkzaamheid we in 2020 mogen verwachten en of de geprojecteerde stijging zal volstaan om de economische afhankelijkheid in toom te houden.

Demografie: over groene en vooral grijze druk

De plaat van de vergrijzing is zachtjesaan grijsgedraaid. ‘Zet die plaat af’, horen we u moegetergd denken. Sta ons toe om ze nog een keer te draaien. De uitdaging is immers van zo’n omvang dat een waarachtig bewustzijn – het soort bewustzijn dat tot voldoende daadkracht leidt bij de relevante maatschappelijke actoren – een heleboel luisterbeurten vereist. Figuur 1 biedt een overzicht van de historische en de geprojecteerde evolutie van de demografische afhankelijkheidsratio¹, dit is de verhouding tussen het aantal personen buiten arbeidsleeftijd en het aantal personen op arbeidsleeftijd

(voor het leesgemak vermenigvuldigd met 100).² Voor deze bijdrage definiëren we arbeidsleeftijd als de leeftijdsjaren van 20 tot en met 64. De ‘demografisch afhankelijke’ bevolking bestaat bijgevolg uit de jongeren tot en met 19 jaar en de ouderen vanaf 65 jaar. Uiteraard zijn er ook min-20-jarigen en 65-plussers actief op onze arbeidsmarkt, maar deze groepen zijn eerder beperkt qua omvang. Belangrijker is dat we met de afbakening ‘20-64’ aansluiten bij de leeftijdsomschrijving in de voornaamste Europese, Belgische en Vlaamse werkzaamheidsdoelstelling.

De Vlaamse demografische afhankelijkheidsratio bleef tussen 2000 en 2009 nagenoeg stabiel, met waarden die zachtjes oplopen van 66 naar 67. In 2009 waren er voor elke 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd (20-64 jaar) 67 buiten deze arbeidsleeftijd. Vanaf 2010 (67,3) wordt de stijging echt ingezet. In 2020 zullen er volgens de prognoses 74,3 afhankelijke Vlamingen zijn per 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd. In 2050 zou de ratio 92,0 bedragen. Het Waals Gewest krijgt na een lichte daling in het voorbije decennium ook te maken met een toenemende ratio, al is de stijging iets minder uitgesproken. Het Brussels Gewest ziet zijn gemiddeld jongere bevolking vertaald in een beduidend lagere en significant minder snel stijgende demografische afhankelijkheid.

Meer inzicht in de scherpe stijging van de Vlaamse demografische afhankelijkheidsratio krijgen we als we de evolutie van de twee groepen afhankelijkken, namelijk de min-20-jarigen en de 65-plussers, apart beschouwen. Deze ontleding maakt duidelijk dat de stijging van de demografische afhankelijkheid geduid kan worden vanuit een licht oplopende groene druk en een bijzonder fors toenemende grijze druk. De totale demografische afhankelijkheidsratio zal in Vlaanderen toenemen van 68 in 2012 tot 92 in 2050, een toename met 24 afhankelijkken per 100 personen op arbeidsleeftijd. Van deze 24 extra personen zijn er afgerond 5 jongeren en 19 senioren, wat aangeeft dat vooral de vergrijzing verantwoordelijk is voor de aanzwellende demografische druk.

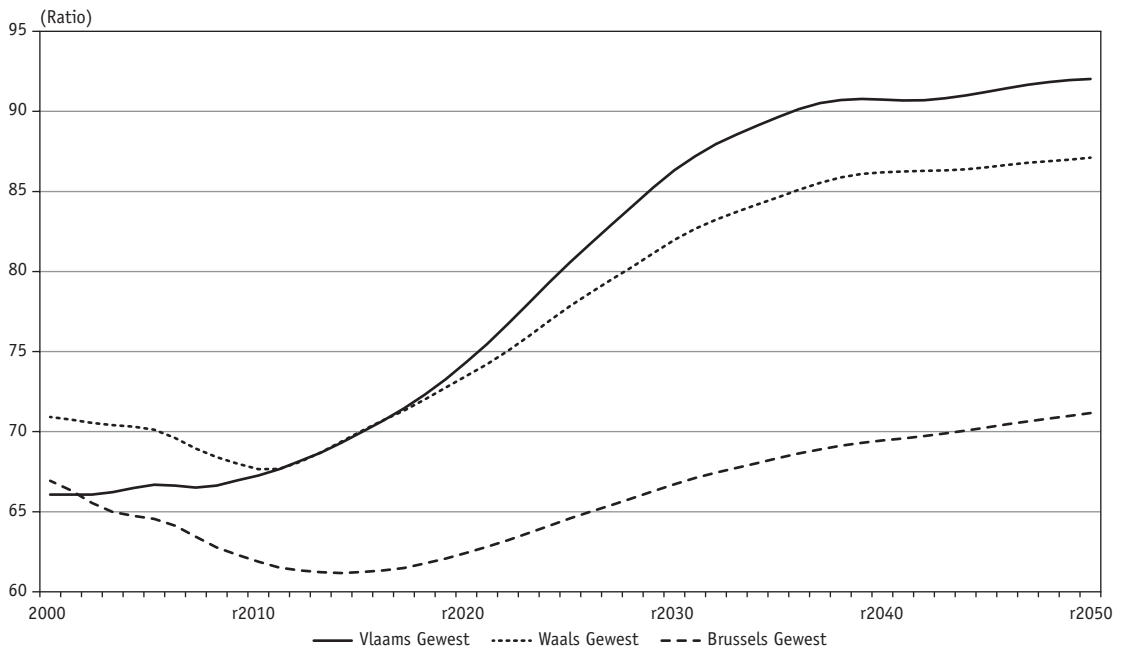
Figuur 2 geeft de relatieve evolutie van het aantal jongeren, ouderen, personen op arbeidsleeftijd en de totale bevolking weer voor het Vlaams Gewest. Als enige van de drie leeftijdsklassen zal de groep 20- tot 64-jarigen niet significant aangroeien: het

indexcijfer schommelt tot 2050 rond 100. Het aantal jongeren stijgt ongeveer aan het tempo van de totale bevolking (respectievelijk +16,5 en +17,2% tussen 2012 en 2050), wat zich vertaalt in een redelijk stabiel aandeel van deze groep in de populatie. De toename van het aantal jongeren is weliswaar eerder bescheiden, maar gecombineerd met het stabiele aantal personen op arbeidsleeftijd (20-64 jaar) leidt deze aangroei tot de eerder vermelde licht stijgende groene druk. Een heel ander verhaal krijgen we bij de 65-plussers: hun aantal gaat steil omhoog en ligt in 2050 bijna 65% hoger dan in 2012. De gestaag aangroeiende groep ouderen voert de (grijze) druk op de stabiele groep 20- tot 64-jarigen dan ook steeds verder op.

De leeftijdsgroepen in de Waalse bevolking maken vergelijkbare evoluties door als de Vlaamse. De prognoses voor het Brussels Gewest wijken opvallend af van de Vlaamse en Waalse vooruitzichten, met een vergroening (stijgend aandeel jongeren) tot ongeveer 2025 en een ontgrijzing (dalend aandeel

Figuur 1.

Demografische afhankelijkheidsratio (gewesten) op basis van reële bevolkingsaantallen (2000-2009) en bevolkingsprognoses (2010-2050)

Noten: Demografische afhankelijkheidsratio = aantal personen buiten arbeidsleeftijd per 100 personen op arbeidsleeftijd (20-64).

Bron: FPB & ADSEI - Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060 (Bewerking Steunpunt WSE)

ouderen) tot 2020. Na deze kanteljaren ontgroent en vergrijsd de Brusselse bevolking; de vergrijzing is er als demografische trend echter krachtiger dan de ontgroening, wat de verwachte stijging in de totale demografische afhankelijkheidsratio (zie figuur 1) verklaart.

Arbeidsmarkt: projecties van de werkzaamheid

De werkzaamheidsgraad, het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd, is om meerdere redenen een cruciale arbeidsmarktparameter. Arbeidsdeelname is op individueel niveau een signaal van participatie, inclusie en integratie. Voor huishoudens is het een buffer tegen armoede. Vanuit macroperspectief is werkzaamheid vooral belangrijk in het licht van de financierbaarheid van de sociale zekerheid en de sociale voorzieningen. Het zijn immers vooral de werkenden die

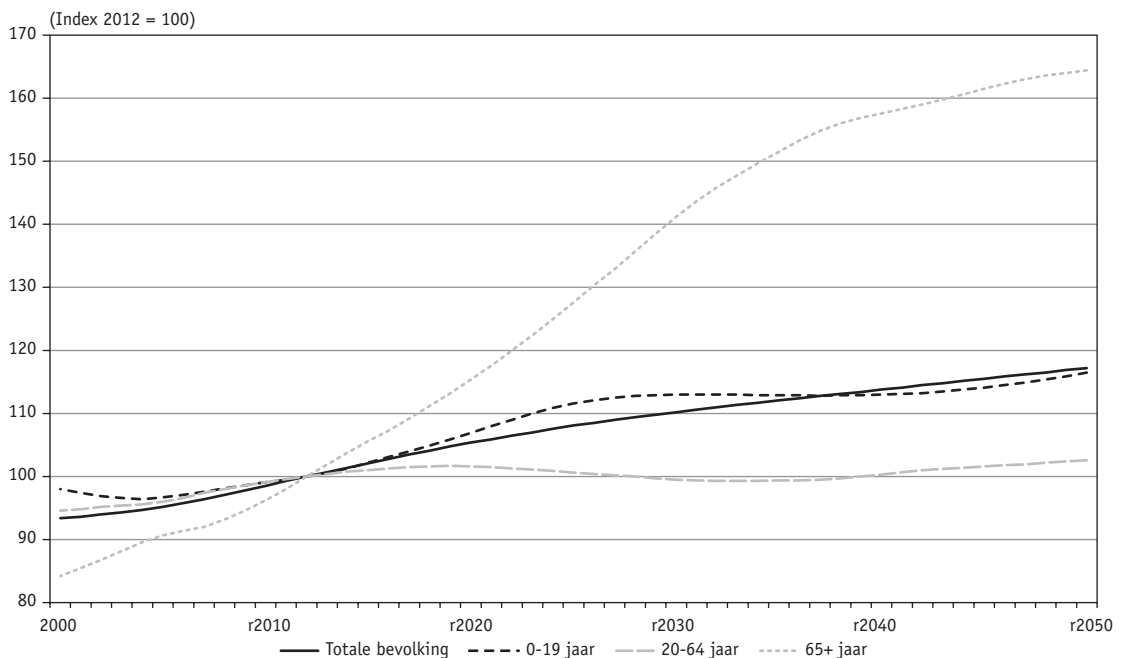
bijdragen tot de overheidsfinanciën, via belastingen en sociale bijdragen, en zo 'instaan' voor de niet-werkenden. Zuiver wiskundig kan een stijgende werkzaamheid een toename in demografische afhankelijkheid neutraliseren. Voor we de vraag kunnen beantwoorden of zo een (tegen) beweging voor Vlaanderen een realistische mogelijkheid is, moeten we natuurlijk inschatten hoe de werkzaamheid zou kunnen evolueren en of er überhaupt sprake zal zijn van een stijging. Het is deze deelvraag die we in dit deel eerst beantwoorden, met een projectie van werkzaamheidsgraden tot en met 2020.

Projecties werkzaamheid: vernieuwd model en nieuwe scenario's

In vorige publicaties paste het Steunpunt WSE een projectiemodel toe waarin de toekomstige werkzaamheidsgraad werd afgeleid op basis van de cohortegwijze evoluties van

Figuur 2.

Indexcijfer bevolkingsaantallen met 2012 als referentiejaar (totale bevolking, 0-19, 20-64 en 65+; Vlaams Gewest) op basis van reële bevolkingsaantallen (2000-2009) en bevolkingsprognoses (2010-2050)

Noten: De indexcijfers geven de relatieve evolutie in aantallen weer ten opzichte van het referentiejaar 2012 (score = 100).

Bron: FPB & ADSEI - Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060 (Bewerking Steunpunt WSE)

deelwerkzaamheidsgraden in het recente verleden (Theunissen, Herremans & Sels, 2011). Dit model werd intussen aangepast. We lichten hier kort de nieuwe werkwijze toe die tot de projecties in dit artikel heeft geleid.³ In een eerste stap projecteren we via de cohortcomponentenmethode op basis van historische activiteitsgraden toekomstige activiteitsgraden. Met behulp van bevolkingsprognoses rekenen we deze graden om naar aantallen beroepsactieven. Vervolgens brengen we werkloosheidsprognoses in, die ons toelaten om de overstap te maken van geprojecteerde aantallen beroepsactieven naar geprojecteerde aantallen werklozen en werkenden. Een deling van het gesommeerd aantal werkenden door het bevolkingstotaal levert uiteindelijk een geprojecteerde werkzaamheidsgraad op. Het projectiemodel wordt in figuur 3 schematisch weergegeven. Deze nieuwe aanpak biedt meer mogelijkheden om, naast demografische en maatschappelijke trends, ook de impact van beleid en conjunctuur te modelleren.

Dit projectiemodel wordt gevoed met data uit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK), het Belgische luik van de Europese Labour Force Survey (LFS). Deze bron wordt gehanteerd voor de monitoring van de werkzaamheidsgraad en laat dan ook toe om reële en geprojecteerde evoluties in deze graad te evalueren in het kader van de EU2020-doelstellingen.

In dit artikel brengen we verslag uit van werkzaamheidsprojecties volgens twee scenario's: het scenario 'business as usual' (verder afgekort tot BAU-scenario) en het IMPACT-scenario. Figuur 3 geeft aan hoe we beide scenario's in het projectiemodel hebben geïmplementeerd.

Wat houden deze scenario's in? Kort samengevat: het BAU-scenario houdt rekening met (1) recente evoluties in arbeidsmarktparticipatie (zogenaamde cohorte-effecten) via de extrapolatie van historische trends in de EAK/LFS-data; (2) verwachte evoluties in de omvang en de leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd, via het gebruik van de FPB-bevolkingsprognoses; en (3) het recente werkloosheidspeil, via de inbreng van historische EAK/LFS-werkloosheidsgraden (assumptie van een stabilisatie op het niveau van de afgelopen vijf jaar). Het IMPACT-scenario houdt eveneens rekening met factor 1 en 2, maar anderzijds ook met

(3) de verwachte impact op de beroepsactiviteit van recente beleidshervormingen (brugpensioenen, vervroegd pensioen, wachttuitkeringen, tijdskrediet en TBS-onderwijs), via de correctiewaarden in de HERMES/HERMREG-publicaties⁴; en (4) geraamde evoluties op het vlak van conjunctuur en werkgelegenheid (arbeidsvraag) die, samen met prognoses over de beroepsbevolking (arbeidsaanbod), verwerkt zijn in de HERMES/HERMREG-werkloosheidsprognoses van mei 2012.⁵

Of écht kort samengevat: het BAU-scenario verrekent cohorte-effecten en demografische ontwikkelingen, het IMPACT-scenario verrekent cohorte-effecten, demografische ontwikkelingen, beleidshervormingen en conjunctuurvooruitzichten (aan de hand van werkloosheidsprognoses).

Wat is nu de betekenis en het 'nut' of de waarde van deze twee scenario's? Het BAU-scenario stelt 'de normale gang van zaken' voor, abstractie makend van de conjunctuur (via de hypothese van een stabiele werkloosheid) en van hervormingen die in haar referentieperiode nog geen impact hadden (door het niet ophogen of verlagen van de geprojecteerde activiteitsgraden). Het BAU-scenario moet dan ook eerder gezien worden als *baseline*, die vooral nuttig is om de netto-impact van de afwijkende assumpties in alternatieve scenario's in te schatten. Het IMPACT-scenario is zo een alternatief scenario. We schuiven het naar voor als het 'meest realistische' van de twee in dit artikel besproken scenario's. Het is inderdaad erg waarschijnlijk dat de onlangs genomen maatregelen een effect zullen hebben op de activiteitsgraden van (vooral) ouderen en jongeren. Even plausibel is de premisse dat de werkloosheidsgraad in deze turbulente tijden een eerder grillig patroon zal volgen.

Projecties werkzaamheid: resultaten en interpretatie

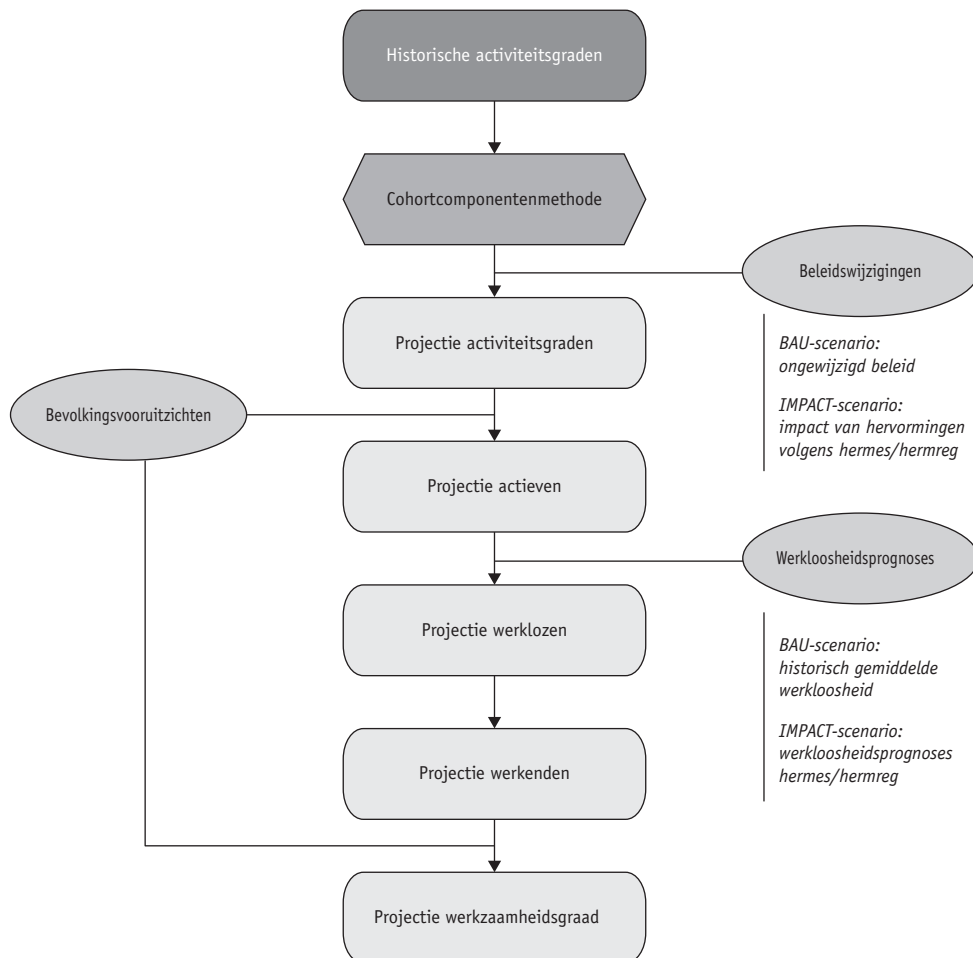
Tijd voor de cijfers. We projecteerden de nationale en gewestelijke werkzaamheidsgraden tot en met 2020 voor de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64) en de 55-plussers (55-64) volgens de twee zojuist beschreven scenario's. Tabel 1 vat de projectieresultaten samen, aangevuld met de reële graden voor 2011 en, indien van toepassing, de doelstelling voor 2020.

Positief is alvast dat alle projecties een werkzaamheidsgraad in 2020 voorzien die hoger ligt dan de reële graad in 2011. Het IMPACT-scenario genereert ook overall hogere projecties dan het BAU-scenario. Dit was ook te verwachten, aangezien we in het IMPACT-model de activiteitsgraden van 55-plussers substantieel ophoogden om de loopbaanverlengende hervormingen van de uitredestelsels in te rekenen. Voor Vlaanderen levert deze ingreep voor de globale werkzaamheidsgraad (20-64) een bonus op van 0,8 procentpunten: in het IMPACT-scenario loopt de werkzaamheidsgraad in 2020 op tot 73,3%, tegenover 72,5% in het BAU-scenario. Voor de 55- tot 64-jarigen bedraagt de geprojecteerde bonus 4,3 procentpunten (48,7% tegenover 44,4% bij BAU).

Het IMPACT-projectieresultaat voor 2020 – een werkzaamheidsgraad van 73,3% – strandt op 2,7 procentpunten van de 76%-doelstelling die Vlaanderen voor de 20- tot 64-jarigen vooropstelt. Omgerekend naar werkenden staat dit voor een tekort van 104 600 personen. De doelstelling om in 2020 de helft van de 55-plussers aan het werk te krijgen, wordt volgens de projectie evenmin gehaald (48,7%), al is de kloof hier iets kleiner (1,3 procentpunt, of een deficit van 12 200 werkenden). De projectie van 48,7% werkende Vlaamse 55-plussers in 2020 strookt overigens behoorlijk goed met de berekening van de impact van de hervorming van de uitredestelsels door Neefs, Herremans & Sels (2012). Deze oefening, via een andere

Figuur 3.

Het SWSE-projectiemodel werkzaamheid en de invulling van het BAU- en IMPACT-scenario

methodologie en op andere data, raamde dezelfde graad op 49,1%.

Blijven de Vlaamse doelstellingen nog min of meer binnen bereik, de afstand tussen de projectie en de federale targets is ook in deze rapportering aanzienlijk. Zelfs de geraamde fikse verhoging in activiteitsgraad van 55-plussers in de drie gewesten als reactie op de pensioenhervormingen van Di Rupo I, en de geraamde werkloosheidsdalingen in Wallonië en Brussel, volstaan niet om de Belgische werkzaamheid in 2020 tot echt dicht bij de gestelde objectieven te stuwen.

Demografie en arbeidsmarkt: gelijktijdig gevat in de economische afhankelijkheidsratio

De draagkracht van ons sociaal model afleiden uit de bevolking op arbeidsleeftijd gaat voorbij aan de economische realiteit dat lang niet iedere persoon tussen 20 en 64 jaar actief is op de arbeidsmarkt. Denk aan studenten, leefloners, huisvaders en -moeders en bruggepensioneerden. Bovendien is een deel van de wel actieve personen werkloos. De 'economische afhankelijkheidsratio' (tabel 2) brengt dit dubbele gegeven in rekening. Deze ratio zet immers de werkenden, zij die disproportioneel bijdragen aan het sociaal systeem, af tegenover alle niet-werkenden, zij die disproportioneel beroep

doen op het systeem (uitkeringen en sociale voorzieningen). De niet-werkenden omvatten dus de personen buiten arbeidsleeftijd (0- tot 19-jarigen en 65-plussers) en de personen op arbeidsleeftijd die niet werken (inactieve en werkloze 20- tot 64-jarigen). De ratio geeft louter de verhouding in *koppen* weer, zonder rekening te houden met andere parameters die de reële draagkracht en draaglast beïnvloeden.

Wat leert tabel 2 ons? In de eerste plaats valt op dat, waar de demografische ratio's in de drie gewesten toenemen tussen 2011 en 2020, dit voor de economische ratio enkel voor het Vlaams Gewest opgaat. Als de bevolkingsprognoses van het FPB en onze eigen projectie volgens het IMPACT-scenario bewaarheid worden, dan staan in Vlaanderen in 2020 tegenover elke 100 werkenden 137,9 niet-werkenden, een toename van 4,4 niet-werkenden ten opzichte van de verhouding in 2011. De vergrijzing wordt met andere woorden slechts gedeeltelijk gecompenseerd door de stijgende arbeidsdeelname. In de BAU-projectie, die het gewijzigd beleid niet inrekent, neemt de Vlaamse economische afhankelijkheidsratio zelfs toe tot 140,5. Voor de twee andere gewesten projecteert het IMPACT-scenario wel een daling in de ratio. In Wallonië wordt dit aangedreven door een relatieve fikse stijging in de werkzaamheid. Het is het opmerken waard dat elke extra werkende mathematisch sterk op de economische afhankelijkheidsratio weegt, vermits deze

Tabel 1.

Werkzaamheidsgraad 20-64 en 55-64 (gewesten en België): doelstellingen (2020), reële graden (2011) en geprojecteerde graden volgens het BAU- en IMPACT-scenario (2020)

		Doelstelling 2020	Reële graad 2011	Projectie BAU 2020	Projectie IMPACT 2020
Vlaams Gewest	20-64	76,0%	71,8%	72,5%	73,3%
	55-64	50,0%	38,9%	44,4%	48,7%
Waals Gewest	20-64	/	62,2%	63,6%	65,3%
	55-64	/	36,9%	40,0%	43,9%
Brussels Gewest	20-64	/	58,2%	59,8%	60,3%
	55-64	/	45,0%	45,1%	49,5%
België	20-64	73,2%	67,3%	68,3%	69,3%
	55-64	50,0%	38,7%	43,0%	47,2%

Noten: Werkzaamheidsgraad = aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64)

Bron: SWSE-projectiemodel werkzaamheid; FPB & ADSEI - Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - EAK, Eurostat - LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

persoon tegelijkertijd uit de teller verdwijnt (één niet-werkende minder) en de noemer vervoegt (één werkende meer), wat op de verhouding een soort 'kwadratisch' effect sorteert. In Brussel werkt ook vooral de geprojecteerde werkzaamheidsstijging (van bijna 2 procentpunten) door in de daling van economische afhankelijkheid, een handje geholpen door de bescheiden maar erg atypische ontgrijzing die de hoofdstedelijke bevolking in de beschouwde periode doormaakt.

In relatieve termen projecteren we voor het Vlaams Gewest weliswaar de minst gunstige evolutie tussen 2011 en 2020, in absolute termen blijft de economische afhankelijkheid in Vlaanderen ook in 2020 duidelijk lager dan in Wallonië en Brussel. De voorsprong in 'economische draagkracht', als we de inverse van de economische afhankelijkheidsratio zo mogen benoemen, blijft aanzienlijk, maar wordt geleidelijk wat uitgehold door het iets hoger vergrijzingsritme in Vlaanderen. Bovendien is er het gegeven dat de Vlaamse werkzaamheidsgraad al decennia lang een hoger niveau haalt en er dus minder progressiemarge overblijft; in de twee andere regio's is het 'plafond' nog verderaf.

Twee rekenoefeningen laten ons tot slot toe om de geprojecteerde werkzaamheid en de Vlaamse doelstelling ter zake te evalueren in het licht van de economische afhankelijkheidsratio die deze graden impliceren. In een eerste berekening (zie tabel 3, voorlaatste rij) gaan we na welk niveau de Vlaamse werkzaamheid in 2020 moet halen om de economische afhankelijkheid stabiel te houden op het gemiddelde niveau van de periode 2007-2011 (met een economische afhankelijkheidsratio van 132,2). Om deze referentieratio van 132,2 aan te houden, zou in 2020 een werkzaamheid van 75,1% gehaald moeten worden, een graad die 1,8 procentpunt hoger ligt dan onze IMPACT-projectie. Om de economische afhankelijkheid niet te laten oplopen ten opzichte van het recente niveau, hebben we 69 100 Vlaamse werkenden extra nodig, bovenop de reeds geprojecteerde toename (+111 000 tussen 2011 en 2020).

De werkzaamheid die vereist is om de economische afhankelijkheid in Vlaanderen niet te laten oplopen, ligt met 75,1% een procentpuntje onder de doelstelling van 76% werkzaamheid in 2020. Een tweede berekening (zie tabel 3, laatste rij) leert

Tabel 2.

Demografische afhankelijkheidsratio, werkzaamheidsgraad (20-64) en economische afhankelijkheidsratio (gewesten en België): reële cijfers (2011) en projecties volgens de bevolkingsvooruitzichten en het BAU- en IMPACT-scenario (2020)

		Demografische afhankelijkheidsratio	Werkzaamheidsgraad 20-64	Economische afhankelijkheidsratio
Vlaams Gewest	reëel 2011	68,2	71,8%	133,5
	projectie BAU	74,3	72,5%	140,5
	projectie IMPACT	74,3	73,3%	137,9
Waals Gewest	reëel 2011	67,7	62,2%	169,3
	projectie BAU	73,5	63,6%	172,7
	projectie IMPACT	73,5	65,3%	165,6
Brussels Gewest	reëel 2011	61,5	58,2%	176,9
	projectie BAU	62,4	59,8%	171,6
	projectie IMPACT	62,4	60,3%	169,4
België	reëel 2011	67,0	67,3%	148,1
	projectie BAU	72,7	68,3%	152,8
	projectie IMPACT	72,7	69,3%	149,1

Noten: Demografische afhankelijkheidsratio = aantal personen buiten arbeidsleeftijd per 100 personen op arbeidsleeftijd (20-64)
 Werkzaamheidsgraad = aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64)
 Economische afhankelijkheidsratio = aantal niet-werkenden per 100 werkenden

Bron: SWSE-projectiemodel werkzaamheid; FPB & ADSEI - Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - EAK, Eurostat - LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

ons dat realisatie van deze doelstelling de totale economische afhankelijkheidsratio zou drukken tot 129,4, nog een puntje lager dan in het precrisisjaar 2007. Vanuit het oogpunt van een stabiele verhouding tussen werkenden en niet-werkenden in de volgende jaren (tegen de dominante demografische trends in), kunnen we de Vlaamse werkzaamheidsdoelstelling dus als ‘gezond ambitieus’ bestempelen. Wat de *intentie* van de doelstelling betreft tenminste, de haalbaarheid is een heel andere zaak: de projecties doen uitschijnen dat het *niveau* van de target enigszins overambitieuus is – want enkele procentpunten te hoog gegrepen, zelfs na inrekening van een resem beleidsmaatregelen die een hogere arbeidsdeelname beogen.

Belangrijkste bevindingen

In het eerste deel van deze bijdrage gingen we in op enkele van de demografische evoluties die ons te wachten staan. Het aantal 65-plussers neemt volgens de bevolkingsprognoses de volgende jaren en decennia bijzonder sterk toe. De relatieve stijging ten opzichte van het huidige aantal torent hoog boven deze van de andere leeftijdsgroepen uit (zie figuur 2). Dit vertaalt zich in een stijgend aandeel ouderen in de totale bevolking en een toenemende

‘grijze’ druk op de – in aantal stabiele – bevolking op arbeidsleeftijd (iedereen tussen 20 en 64 jaar). Ook de groene druk loopt licht op: de jongeren (0-tot 19-jarigen) nemen in aantal iets sneller toe dan de bevolking op arbeidsleeftijd. Beide trends zien we gecombineerd in de spectaculaire opgang van de demografische afhankelijkheidsratio (figuur 1), die het aantal jongeren en ouderen afzet tegenover de bevolking op arbeidsleeftijd.

Na dit demografisch luik zetten we de stap naar de arbeidsmarkt, met onze jaarlijkse projectie van de werkzaamheid, een graad die het aantal werkenden afzet tegenover het totaal aantal personen in dezelfde leeftijdsklasse. We ontwikkelden een nieuw scenario dat behalve met maatschappelijke en demografische trends ook rekening houdt met recente beleidshervormingen en economische vooruitzichten op middellange termijn (figuur 3). Dit IMPACT-scenario levert voor de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd (20-64) een geprojecteerde werkzaamheid op van 73,3% in 2020 (tabel 1). Dit is anderhalf procentpunt meer dan de reële graad in 2011 (71,8%) en 0,8 procentpunt meer dan de projectie volgens het baselinescenario ‘BAU’ (72,5%), dat uitgaat van ongewijzigd beleid en een stabiele werkloosheid. De Vlaamse werkzaamheidsdoelstellingen worden ook in het IMPACT-scenario niet

Tabel 3.

Demografische afhankelijkheidsratio, aantal werkenden (20-64), werkzaamheidsgraad (20-64) en economische afhankelijkheidsratio (Vlaams Gewest): reële cijfers (gemiddelden 2007-2011), projecties volgens de bevolkingsvoorzichten en het BAU- en IMPACT-scenario (2020) en cijfers in twee hypothetische situaties (rekenoefeningen)

		Demografische afhankelijkheidsratio	Werkenden 20-64 (*1000)	Werkzaamheidsgraad 20-64	Economische afhankelijkheidsratio
2007-2011	reëel	67,0	2683,5	71,9%	132,2
2020	projectie BAU	74,3	2789,5	72,5%	140,5
	projectie IMPACT	74,3	2820,0	73,3%	137,9
	projectie bij economische afhankelijkheid op niveau 2007-2011	74,3	2889,1	75,1%	132,2
	projectie bij realisatie werkzaamheidsdoelstelling	74,3	2924,6	76,0%	129,4

Noten: Demografische afhankelijkheidsratio = aantal personen buiten arbeidsleeftijd per 100 personen op arbeidsleeftijd (20-64)
 Werkzaamheidsgraad = aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64)
 Economische afhankelijkheidsratio = aantal niet-werkenden per 100 werkenden

Bron: SWSE-projectiemodel werkzaamheid; FPB & ADSEI - Bevolkingsvoorzichten 2010-2060, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - EAK, Eurostat - LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

gehaald, al is voor de 55-plussers de afstand tussen projectie (48,7%) en target (50%) niet zo groot.

De toch eerder bescheiden omvang van de geprojecteerde stijging van de Vlaamse werkzaamheid (20-64) kunnen we duiden als de uitkomst van twee gunstige en twee ongunstige factoren die in het IMPACT-scenario worden meegerekend. Positief zijn de vele opwaartse cohorte-effecten en de recente beleidshervormingen van (vooral) de uitredestelsels. Gecombineerd zou dit in de toekomst tot hogere (leeftijdsspecifieke) activiteitsgraden moeten leiden, vooral bij 50-plussers. Negatieve impulsen gaan uit van de veroudering van de bevolking op arbeidsleeftijd (de minder actieve oudere leeftijdsgroepen nemen toe in gewicht) en van de prognose dat de werkloosheid in 2020 hoger zal liggen dan in 2011.

In een derde deel kwamen demografie (bevolkingsprognoses) en arbeidsmarkt (werkzaamheidsprojecties) samen in de 'economische afhankelijkheidsratio', de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden. Tot de niet-werkenden rekenen we onder meer alle jongeren (0-19 jaar) en alle ouderen (65-plus), twee groepen die – zoals we zonet vaststelden – volgens de prognoses sterker zullen stijgen dan de 'mid-dengroep' (bevolking op arbeidsleeftijd). Is de economische afhankelijkheidsratio dan gedoemd om, in het zog van haar demografisch equivalent, in de toekomst steeds hogere niveaus op te zoeken? Niet noodzakelijk: een toenemende werkzaamheid kan voor tegengewicht zorgen en de stijging in demografische afhankelijkheid compenseren. Dit gebeurt wanneer er voldoende personen de overgang van niet-werkend (inactief of werkloos) naar werkend maken en zo van de teller naar de noemer van de economische afhankelijkheidsratio verschuiven.

Volgens onze IMPACT-projectie stijgt de economische afhankelijkheidsratio in Vlaanderen evenwel van 133,5 in 2011 naar 137,9 in 2020 (tabel 2). De geprojecteerde sprong in werkzaamheid is te bescheiden om de combinatie van een sterk oplopende grijze druk en een licht toenemende groene druk het hoofd te bieden. In Wallonië en Brussel zou de economische afhankelijkheidsratio daarentegen licht *dalen* onder impuls van de stijgende werkzaamheid, maar dan wel vanaf een veel hoger startniveau – en met een hoger eindresultaat (respectievelijk 165,6 en 169,4) – dan in Vlaanderen.

Een rekenoefening leerde ons tot slot dat een werkzaamheid van 75,1% in 2020 nodig is om de economische afhankelijkheidsratio te stabiliseren op het niveau van de afgelopen vijf jaar (tabel 3). Realisatie van de werkzaamheidsdoelstelling (76% in 2020) zou de ratio doen dalen tot onder het niveau van 2007, een jaar waarin de financieel-economische crisis nog niet had toegeslagen en Vlaanderen bovendien nog niet zo 'grijs' was.

Reflecties bij het concept economische afhankelijkheid

De vergrijzing een probleem noemen, is eigenlijk een beetje pervers. De stijgende levensverwachting, die de vergrijzing voor een groot deel aandrijft, is het resultaat van de vele vorderingen die we als samenleving hebben gemaakt. De toenemende demografische afhankelijkheid is dus in wezen geen probleem. Maar een enorme uitdaging is het wel. Vergrijzing zorgt immers voor een toenemende draaglast⁶ en drukt tegelijk op de potentiële draagkracht van de bevolking. En laat de verhouding tussen draagkracht en draaglast nu precies van primordiaal belang zijn voor de leefbaarheid van ons sociaal stelsel.

De economische afhankelijkheidsratio plaatst draaglast tegenover draagkracht en kan daarom beschouwd worden als een indicator voor de houdbaarheid van onze actieve welvaartsstaat. Voor een correcte interpretatie van deze ratio zijn twee belangrijke kanttekeningen op hun plaats.

Laten we starten met de noemer van de ratio, namelijk het aantal werkenden in een bepaald jaar. Het gaat hier louter om een 'telling van koppen'. De *effectieve* draagkracht is echter niet enkel een functie van het *aantal* werkende personen. Laten we effectieve draagkracht even eenvoudig invullen als het totaal aan belastingen (op arbeid) en sociale bijdragen die werknemers en zelfstandigen opbrengen. Dan is deze draagkracht een functie van de lonen en inkomens enerzijds en de fiscale en parafiscale behandeling ervan anderzijds. De lonen en inkomens zijn op hun beurt een functie van onder andere het arbeidsvolume, de arbeidsproductiviteit en de werkgelegenheidsstructuur. De effectieve draagkracht van een miljoen voltijds werkende en goedbetaalde kenniswerkers zal hoger zijn dan die van twee miljoen halftijds werkende schoonmakers.

Is de noemer van de economische afhankelijkheidsratio een beetje een *mixed bag*, dan geldt dit nog meer voor de teller. De drie afhankelijke groepen die we hier optellen (0- tot 19-jarigen, niet-werkende 20- tot 64-jarigen en 65-plussers) verschillen sterk in het soort aanspraken die zij maken op het sociaal systeem en in de financiële impact van deze claims. Een peuter brengt kosten met zich mee voor kindergeld en subsidies voor kinderopvang, een huismoeder zonder leefloon of andere uitkeringen weegt nauwelijks op de begroting, terwijl een 86-jarige Alzheimerpatiënt continu nood heeft aan dure zorg. De drie groepen zijn uiteraard niet alleen onderling, maar ook intern erg heterogeen.

Niettemin kunnen we stellen dat niet-werkenden *gemiddeld* meer beroep doen op uitkeringen en publieke diensten en er financieel relatief minder toe bijdragen. En dat de werkenden gemiddeld minder beroep doen op de sociale zekerheid en de sociale voorzieningen en tegelijk disproportioneel veel bijdragen tot de financiering ervan. De verhouding tussen de getalsterkte van beide groepen is een belangrijke parameter om te monitoren, al vertelt deze economische afhankelijkheidsratio inderdaad maar een deel van het verhaal.

Inzetten op werkzaamheid blijft een belangrijke – en relatief pijnloze – piste om de financierbaarheid van ons sociaal systeem te ondersteunen. We wazen eerder al op het ‘exponentiële’ verband tussen werkzaamheid en economische afhankelijkheid: elke extra werkende versterkt de draagkracht en verlicht de draaglast. In de projecties voor Wallonië en Brussel en in de hypothetische berekeningen voor Vlaanderen zien we dit wiskundig effect aan het werk: schijnbaar beperkte sprongen in werkzaamheid volstaan om de toename in demografische druk te counteren en de economische afhankelijkheid onder controle te houden. Voorlopig dan toch, want onze projecties hebben een eerder beperkte horizon. Na 2020 verliest de klim in de demografische afhankelijkheidsratio nauwelijks aan kracht en zal de nog te boeken werkzaamheids-winst (zeker in Vlaanderen) niet enorm meer zijn.

Een laatste aandachtspunt dat we willen aanstippen is het belang van de arbeidsvraag. Veel van de recent genomen maatregelen richten zich in eerste instantie op de aanbodzijde (werkzoekenden en werkenden). Denk aan de federale pensioenhervormingen

of de uitbreiding van de systematische aanpak in het Vlaamse loopbaanakkoord. Maar om de globale werkzaamheid substantieel te verhogen – en meer dan louter substitutie-effecten te genereren, zoals de verdringing van jongeren door langer werkzame 55-plussers – is het uiteraard essentieel dat de jobcreatie volgt. Voldoende vraag naar arbeid dus, zodat iedereen die gemotiveerd is – of verplicht wordt – om (langer) te werken, ook effectief aan de slag kan, en aan de slag kan blijven.

Gert Theunissen
Wim Herremans
Steunpunt WSE

Noten

1. Dit wordt doorgaans kortweg ‘de afhankelijkheidsratio’ genoemd. In navolging van onder andere de Europese Commissie (McMorrow & Roeger, 1999) voegen we de kwalificatie ‘demografisch’ toe om te beklemtonen dat deze ratio zuiver een functie is van bevolkingsaantallen, en om het verschil met het concept ‘economische afhankelijkheid’ te benadrukken.
2. We gebruiken in dit artikel de meest recente bevolkingsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en de FOD Economie (FPB & ADSEI, 2011). We rekenden deze cijfers, die de situatie op 1 januari weergeven, om naar jaargemiddelden, door het gemiddelde te nemen van het bevolkingsaantal voor jaar J en het aantal voor jaar J+1. Zo zorgen we voor consistentie met de gebruikte arbeidsmarktgegevens, die ook jaargemiddelden weerspiegelen.
3. Het Steunpunt WSE publiceert in 2013 een methodologisch rapport met uitgebreidere duiding bij het projectiemodel en de toegepaste scenario’s.
4. Zie FPB (2012) voor de nationale (HERMES) en FPB, BISA, SVR & IWEPS (2012) voor de regionale economische vooruitzichten (HERMREG). Deze publicaties verwachten een positieve impact van recente beleidsmaatregelen op de globale activiteitsgraad (15-64), die in 2017 oploopt tot +0,8 procentpunt. De winst zou zich volledig situeren bij de 55-plussers, waar de hervormingen van het vervroegd en het brugpensioen voor een uitgestelde uitstroom en dus hogere activiteitsgraden zouden zorgen. De ‘bonus’ bij de 55-plussers zou geleidelijk oplopen, naarmate de maatregelen op kruissnelheid komen, en in 2017 4,6 procentpunten bedragen. Bij de min-55-jarigen is de beleidsimpact licht negatief, wat vooral te maken heeft met verstrengingen in het systeem van wachttuitkeringen voor werkloze schoolverlaters. Voorts verrekenen deze

- vooruitzichten ook de vermoedelijke impact van hervormingen van het stelsel van terbeschikkingstelling in het onderwijs (TBS-stelsel) en van het voltijds tijdskrediet.
5. Deze prognoses voorspellen een stijging van de werkloosheid tot en met 2014 voor het Waals en Brussels Gewest en tot en met 2015 voor het Vlaams Gewest. Hierna volgen dalingen. In 2017 zou de Vlaamse werkloosheid iets hoger en de Waalse en de Brusselse iets lager liggen dan in 2011. In onze projecties veronderstellen we voor 2018, 2019 en 2020 waarden identiek aan deze van 2017 (= het laatste prognosejaar bij HERMREG/HERMES), en gaan we dus uit van een stabilisatie van de werkloosheid (en ook van de beleidsimpact) na 2017. In een actualisering (september 2012) werden de economische vooruitzichten (zeer licht) bijgesteld, maar omwille van het geringe detailniveau van deze update implementeerden we de prognoses uit de hoofdpublicaties van mei 2012.
  6. Zie bijvoorbeeld het recente Europese vergrijzingsrapport (European Commission, 2012). Hierin wordt de budgettaire impact van de demografische ontwikkelingen op verschillende uitgavenposten geraamd. Vooral de pensioenlast en de kosten voor langdurige zorg zullen in België fors toenemen (in % van het BNP).

Bibliografie

- European Commission. 2012. The 2012 Ageing Report. Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060). *European Economy*, 2012/2. Brussels: European Commission.
- FPB. 2012. *Economische vooruitzichten 2012-2017. Mei 2012*. Brussel: Federaal Planbureau.
- FPB & ADSEI. 2011. *Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060*. Brussel: Federaal Planbureau.
- FPB, BISA, SVR & IWEPS. 2012. *Regionale economische vooruitzichten 2012-2017. Mei 2012*. Brussel: Federaal Planbureau.
- McMorrow, K. & Roeger, W. 1999. *The economic consequences of ageing populations. A comparison of the EU, US and Japan*. Brussels: European Commission.
- Neefs, B., Herremans, W. & Sels, L. 2012. De doelstelling binnen handbereik? Potentiële tewerkstellingseffecten van een hervorming van de uitredestelsels. *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 22 (2): 93-101. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Theunissen, G., Herremans, W. & Sels, L. 2011. De blik op 2020: Vlaamse en Belgische werkzaamheidsdoelstellingen gewikt en gewogen. *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 21 (4): 61-72. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.